

en overmægtig konkurrence for de små private sparekasser. Det forekommer sandsynligt, at netop de danske kassers forældede forretningsgang var afgørende for deres aftagende betydning for kreditgivningen i de sidste år før den første verdenskrig.

Integreringen i den danske økonomi efter genforeningen skete ikke smertefrit, og sparekasserne måtte afgive terræn til banker og kreditforeninger. Kasserne måtte søge sammen, og i de senere år er koncentrationstendenserne slået kraftigt igennem. Den sene omtale i dette tidsskrift åbner mulighed for at understrege udviklingen: Endnu ved bogens fremkomst i 1970 var der 23 selvstændige sparekasser tilbage i landsdelen, i dag (1976) blot otte.

Ove Hornby

Hans Erik Hansen: Union-Bank 1875-1975, Flensborg, 1975, 119 s.; Ove Hornby: Striden om Filialen. Banksagen i hertugdømmerne Slesvig og Holsten ca. 1840-46, Flensborg, 1975, 128 s.

Som led i det danske arbejde syd for grænsen oprettedes i 1875 Spare- og Lånekassen for Flensborg og Omegn. Sparekassen blev i 1927 optaget i den nystiftede Union-Bank, der oprettedes til afløsning af den likviderede danske bank Flensburger Volksbank. I hundredåret for sparekassens oprettelse har Union-Bank udsendt et jubilæumsskrift forfattet af bankens direktør Hans Erik Hansen.

Jubilæumsskriftet er forholdsvis traditionelt. De organisatoriske forhold dominerer fremstillingen. Forfatteren anfører således, at han i videst muligt omfang har undgået at behandle talmateriale. Læseren er derfor overladt til sin egen tolkning af sparekassens og Union-Banks regnskaber, som er gengivet som bilag på grundlag af det bevarede arkiv. For vurderingen af de nævnte pengeinstitutters betydning for de dansksindede savnes bl. a. en redegørelse for hvilke grupper, der henholdsvis modtog lån, og som var indskydere af kapital.

I 1844 grundlagde den danske Nationalbank en filial i Flensborg. Filialen blev nedlagt i 1941, idet Union-Bank flyttede ind i dens hidtidige ejendom og overtog en del af dens funktioner. Denne forbindelse mellem Union-Bank og Nationalbanken er begrundelsen for, at Union-Bank samtidig med sit eget jubilæumsskrift har ladet Ove Hornby udarbejde en afhandling med titlen Striden om Filialen. Banksagen i hertugdømmerne Slesvig og Holsten ca. 1840-46.

Den velskrevne afhandlings to første kapitler giver den nødvendige baggrund for forståelsen af de modsætninger, som filialens grundlæggelse gav anledning til. På grundlag af anden litteratur opridses hertugdømmernes store betydning for monarkiets samlede økonomi, ligesom der gøres rede for hertugdømmernes pengevæsen, som ikke siden 1788 havde været fælles med kongeriget. Hertugdømmerne havde således ikke haft samme voldsomme seddelinflation som kongeriget i årene før 1813, og nærede derfor modvilje mod de følgende års forsøg på at oprette møntenhed i monarkiet. Planerne herom opfattedes som forsøg på at stabilisere det kongerigske pengevæsen ved hjælp af hertugdømmernes tilsyneladende overskud på betalingsbalancen. Dette tillige med utilfredshed med fordelingen af bankhæftelsesbyrden var medvirkende til en udbredt mistillid i hertugdømmerne over for Nationalbanken. Mistilliden næredes yderligere af den accentuerede nationale modsætning. Overvejende på grundlag af samtidige aviser, de trykte forhandlinger fra stænderforsamlingerne i Slesvig og Itzehoe og utrykt materiale i centraladministrationens arkiver indeholder de følgende kapitler en gennemgang af forhandlingerne om anlæggelsen af filialen.

I slutningen af 1830'erne indsendtes de første ansøgninger fra handelskredse i Rends-

borg og Flensborg til Nationalbanken om oprettelsen af en filial i hertugdømmerne. Begrundelsen var først og fremmest ønsket om bedre diskonteringsmuligheder. Overvejelserne i Nationalbankens direktion følges på grundlag af forhandlingsprotokollen, der er bevaret i bankens eget arkiv. Direktionen var positivt stemt, men mente, at en filial kun kunne være rentabel, hvis der indførtes en generel vekselret i hertugdømmerne, således som det allerede eksisterede i kongeriget. En kgl. resolution af 11. juni 1840 gav tilladelse til filialens oprettelse tilsyneladende uden at vække større opsigt i hertugdømmerne, som ikke var blevet hørt i sagen. Spørgsmålet om indførelse af vekselret kunne imidlertid ikke klares, uden at stænderforsamlingerne i hertugdømmerne blev hørt. Først i slutningen af 1841, da dette blev klart, begyndte indvendingerne fra slesvig-holstenske side, og under forhandlingerne i stænderforsamlingerne i 1842 kædedes forslaget om vekselret naturligt sammen med hele banksagen, herunder med et forslag om en selvstændig seddelbank for hertugdømmerne. Forslag herom var første gang fremsat i april 1840 i de slesvig-holstenske godsejeres forum af en godsejer, der tillige drev bankiervirksomhed i Altona. Fra 1843 agiteredes med landinspektør Tiedemann som drivende kraft for dannelsen af en slesvig-holstensk »landesbank« organiseret som aktieselskab og med ret til seddeludstedelse. Nationalbanken hævdede imidlertid at have seddelmonopol for hele monarkiet. Modsætningerne betød, at forhandlingerne om »landesbanken« ikke afsluttedes, inden Nationalbanken åbnede sin filial i 1844 i Flensborg. Til gengæld måtte filialen åbnes, uden at vekselretten var blevet indført generelt i hertugdømmerne.

Til slut søger Hornby at vurdere de motiver, som var af betydning for de forskellige parter i forhandlingerne. Det sker ud fra hans overordnede problemstilling, nemlig forholdet mellem økonomi og politik og specielt hvilken forbindelse, der var mellem de nationale modsætninger og de økonomiske forhold i hertugdømmerne før 1864. Om den helstatsvenlige P. C. Stemann, der stod i spidsen for regeringen, anføres det, at han støttede filialens grundlæggelse ud fra ønsket om at knytte hertugdømmerne og især Slesvig nærmere til kongeriget ved økonomiske midler. I den forbindelse kunne det være ønskeligt med en redegørelse for de københavnske handelskredsers holdning til filialen. Støttede de evt. den førte politik i håb om, at filialen ville medvirke til en svækkelse af Hamborgs påståede finansielle og merkantile dominans? Ovenfor er antydnet, at handelsstanden i hertugdømmerne var mere filialvenlig end godsejerkredsene, hvilket kan forstås på baggrund af handelens større behov for kortfristede kreditter. Handelsstanden kan dog ikke opfattes som en homogen gruppe. Flensborgs storhandlende havde størst diskonteringsbehov og gik derfor ind for filialen og vekselrettens indførelse. De nationale hensyn lod de vige for deres økonomiske interesser. De mindre handlende var mere skeptiske over for filialen; men da de var debitorer i forholdet til de storhandlende, kunne de også frygte vekselrettens indførelse. Der er dog næppe tvivl om, at mere dybtgående vurderinger af denne karakter, som Hornby til dels lader stå åbne i sin forsigtige brug af kildematerialet, kunne være foretaget, hvis der var gjort nærmere rede for de implicerede parters økonomiske interesser og sociale baggrund.

En mere udstrakt anvendelse af den litteratur, der allerede har diskuteret økonomiske interesser og nationale modsætninger, kan hævdes at falde uden for afhandlingens rammer, men rummer dog mulighed for at belyse den overordnede problemstilling. Yderligere detailstudier, som Hornby efterlyser, vil dog være nødvendige. Det er glædeligt, om forfatteren med sin fremtidige forskning vil bidrage hertil; så meget mere som det kunne ses i relation til hans tidligere undersøgelser af hertugdømmernes betydning for den kongerigske industri.

Per Boje